

INTRODUCERE
ÎN NOUL
TESTAMENT

DE LA ISUS LA EVANGHELII
SI LA FAPTELE
APOSTOLILOR

Octavian Baban

DE LA ISUS LA EVANGHELII SI LA FAPTELE APOSTOLILOR

Octavian D. Baban

Ediția online revizuită, 2016

Cuvânt înainte

Studiul Noului Testament poate deveni un studiu deosebit de captivant. Dincolo de introducerea obișnuită în contextul istoric al primului secol – care a ajuns să aibă un format standard, în majoritatea manualelor de specialitate, incluzând o serie clasică de repere tehnice (istorice și metodologice), volumul de față încearcă să prezinte evangheliile și cartea Faptele Apostolilor în așa fel încât cititorul să rețină nu numai datele istorice ale compunerii lor (cine, când, unde și cui a scris cartea, care este mărturia internă a cărții și mărturiile ei externe, din partea creștinilor din primele secole după Hristos), ci și datele lor literare și teologice (care este structura narativă a cărții, care sunt principalele ei teme, care este specificul ei stilistic). În felul acesta, cineva poate înțelege Noul Testament ca operă de cultură, dar și ca document al credinței, ca lucrare umană, dar și ca revelație divină, ca mărturie despre viața și mesajul Mântuitorului Isus Hristos, precum și ca mărturie despre începuturile Bisericii.

Cele mai multe introduceri în studiul Noului Testament își propun să ofere o privire de ansamblu asupra contextului istoric al scrierii sale și câteva date despre conținutul cărților.

Volumul de față care reprezintă primul volum dintr-o serie de două volume introductive în studiul Noului Testament (evangheliile și Faptele Apostolilor; epistolele Noului Testament și Apocalipsa lui Ioan), a adoptat o abordare diferită a ideii de introducere și își propune să meargă un pas mai departe, să îl familiarizeze pe cititor cu mesajul evangheliștilor, dar și cu cultura lor elenistă, cu soluțiile lor culturale în vestirea evangheliei, cu teologia lor atât de proaspătă și atât de relevantă și astăzi, cu nuanțele lor stilistice, psihologice, cu sublinierile lor jurnalistice, sociale, cu reperele lor narrative, etc.

Pe lângă aceste informații, volumul dedică un număr important de pagini studiului problemei sinoptice (asemănarea evangheliilor sinoptice), studiului relației dintre evanghelia lui Ioan și evangheliile sinoptice, discuției privitoare la portretul istoric al lui Isus și provocărilor aduse de dezbaterilor contemporane, trecerii în revistă a metodelor misionare și pedagogice folosite de primii evangheliști și apostoli (Petru, Pavel, Barnaba, etc.).

Proiectul este, desigur, unul care suportă mereu îmbunătățiri și diverse revizuri, și aceasta este preocuparea constantă a autorului. În această perspectivă, dincolo de minusuri – pentru care autorul le recunoaște și își cere scuze, așteptând în același timp o interacțiune cât mai fructuoasă cu cititorii săi, cartea este destinată trezirii interesului tuturor cititorilor cu privire la mesajul Noului Testament, cu privire la personajul ei principal, uimitor, mântuitorul Isus Hristos.

Octavian D. Baban

Octombrie 2016

www.obinfonet.ro

Conținut

1. De la contextul iudaic la Noul Testament	8
1.1. Înțelesurile sintagmei „Noul Testament”	9
1.2. Metode de analiză folosite în studiul biblic analitic	11
1.2.1 Metodele analizei istorice (Historical Criticism)	12
1.2.2 Metodele noii analize literare	13
1.2.3 Metodele bazate pe studiul Tradiției Bisericii	15
1.2.4 Metodele de analiză social-psihologică a NT	16
1.3 Perspective esențiale asupra Noului Testament	18
1.3.1 Noul Testament ca Scriptură inspirată	18
1.3.2 Noul Testament ca proclamare a învierii	21
1.3.3 Noul Testament ca istorie și proclamare	23

Introducere în istoria și teologia Noului Testament

1. De la contextul iudaic la Noul Testament

În general, cărțile de istorie a Noului Testament (sau de „introducere în studiul NT”) invită cititorul la o explorare ghidată a contextului și modului în care s-au scris și s-au strâns scrierile NT.¹ Prezenta incursiune în istoria și teologia NT cuprinde o prezentare rezumată a istoriei scrierii NT urmată de o analiză succintă a fiecărei cărți în parte (autor, destinatar, caracteristici literare și teologice). Faptul că se beneficiază astăzi de experiența și concluziile a aproape 2000 de ani de creștinism nu reprezintă un motiv de a nu descoperi noi înșine ce este NT și cum a fost scris, care este relația sa cu istoria și cu viața

¹ Deși nu foarte multe, există și în limba română un număr de introduceri în istoria și teologia NT, care reflectă o anumită diversitate confesională, de exemplu I. Bunaciu, *Istoria Sfintelor Scripturi*, vol. 2, București: Uniunea Comunităților Creștine Baptiste, 1976; N.I. Nicolaescu, et. al., *Studiul Noului Testament*, ed. a doua, București: Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, 1977; S. Tofană, *Introducere în studiul Noului Testament: Text și Canon, Epoca Noului Testament* (vol. 1), Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1997; P. Sescu (coord), *Introducere în Sfânta Scriptură*, Studii biblice, 1, Iași: Sapienția, 2001. Dintre traduceri amintim ca studii de referință É. Charpentier, *Să citim Noul Testament*, C. Cărăbaș-Olaru (trad), București: Editura Arhiescopiei RC București, 1999 (fr. 1992); M.C. Tenney, *Studiu al Noului Testament*, Oradea: Cartea Creștină, 1986 (eng.: 1961); M. Quesnel, *Istoria Evangheliilor*, Ș. Velescu (trad.), București: Editura Enciclopedică, 1996; P. Geoltrain (ed), *Originile creștinismului*, G. Ciubuc (trad), Iași: Polirom, 2002; C. Moreschini și E. Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine* (vol. 1, *De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare*), H. Stănciulescu; G. Suciuc (trad), Iași: Polirom, 2001.

culturală din primul secol d.H., cu atât mai mult cu cât trecerea anilor și cercetările diverse de-a lungul timpului au scos la iveală noi și noi date, noi perspective. Cititorul are, astfel, ocazia să își aducă la zi cunoștințele și să exploreze lumea autorilor NT, lumea care a reflectat în scris învățătura lui Isus, într-un mod care poate îmbogăți sufletește și care poate inspira la credință și creativitate creștină.

Studiul istoriei NT are sens pentru că apropie cititorul de viața și lucrarea lui Isus, de înțelegerea mesajului Bisericii primare, pentru că furnizează argumente apologetice importante pentru apărarea credinței creștine, într-un secol dominat de pluralism și secularism. Parafrazând un adagiu cunoscut, atunci când studiem NT nu suntem atât noi cei ce facem analiza lui atentă, cât NT însuși, adică Dumnezeu prin el, supune viața noastră unei analize spirituale profunde și provocatoare.

O astfel de explorare necesită, pe lângă studii colaterale și consultarea materialelor secundare, și citirea întregului NT. Atitudinea necesară înțelegerii NT este una de reverență și de închinare, pentru că NT nu este un document istoric „rece”, o relatare seacă, ori un tratat de teologie sistematică alcătuit în liniștea unei biblioteci sau a unui birou: el este o mărturie dinamică, personală, despre Isus, o mărturie contagioasă, care, atunci ca și acum, poate să schimbe viața cititorului. NT nu este o scriere antică pe care cercetătorul o disecă obiectiv, cu uneltele studiilor literare și istorice, într-un fel de lecție de anatomie detașată, ci o comunicare esențială despre Isus Hristos și despre mântuirea omenirii, care merită înțeleasă în contextul epocii sale și crezută și trăită în contextul epocii noastre.

1.1. Înțelesurile sintagmei „Noul Testament”

Expresia „Noul Testament” are mai multe înțelesuri: (a) este Noul Legământ al lui Dumnezeu cu oamenii, pentru mântuirea lor, vestit încă din VT (cf. Ieremia 31:31-34); (b) este mărturia demnă de

încredere a apostolilor și evangheliștilor despre viața, moartea, învierea și glorificarea lui Isus Hristos; (c) este o colecție de 27 de cărți, canonică, închisă, normativă (cărțile constau în consemnări biografice-proclamatoare, istorice, scrisori, viziuni) care cuprinde mesajul inspirat de Dumnezeu, și recunoscut de Biserică drept fundamental și normativ pentru viața creștină.

Ca atare, un legământ este un contract, o înțelegere, o alianță între două persoane sau între Dumnezeu și oameni, care cuprinde promisiuni, drepturi și îndatoriri, semne de aducere aminte (simbol și reper), și jertfe care pecetluiesc încheierea înțelegerii. De exemplu, în regatele hittite legămintele între regi (suzerani și vasali) aveau șase părți: 1) un preambul cu numele și titlurile participanților; 2) un rezumat al istoriei recente; 3) o declarație generală de substanță; 4) precizări individuale, pentru ambele părți; 5) invocarea zeilor ca martori; 6) binecuvântări și blesteme. În ce privește VT expresia folosită la încheierea unui legământ este *קרת ברית*, *karat berit*, „a tăia un legământ” (gr. διαθηκη, lat. *testamentum*, *foedus*, *pactum*) și amintește de caracterul fundamental al unui astfel de acord, pecetluit cu jertfirea unui animal și o masă de aducere aminte.² Cuvântul legământ, „berit” este larg folosit într-o mulțime de alte expresii înrudite: *ba bi-berit* = a intra într-un legământ (Eze. 16:8); *hekim berit* = a menține, a confirma un legământ (Gen. 6:18; Deut. 8:18); *avar et berit* = a încălca un legământ (2 Regi 18:2), etc.³

Ca nou legământ al lui Dumnezeu cu oamenii, Noul Testament este o continuare a lucrării de mântuire despre care mărturisește Vechiul Testament, și o împlinire a proorociilor acestuia. În istoria biblică

² În akkadiană, *biritu* înseamnă „legătură”, „contract”; *birit* înseamnă „mediere”. O rădăcină apropiată, în ebraică, este *ברך*, *barah*, „a mânca, masă”. În ce privește *קרת*, *karat*, unii îi atribuie și înțelesul de a „aranja, a determina, a hotărî”. Ca atare *קרת ברית*, *karat berit*, poate fi tradus ca „definirea unei obligații, luarea unui angajament”. Cf. W. Zimmerli, *Old Testament Theology in Outline*, trad. D.E Green, Edinburgh: T&T Clark, 1993, p. 49.

³ M. Chávez, *Diccionario de hebreo bíblico* (El Paso, Tx.: Editorial Mundo Hispano, 1992), 100.

vedem că au existat mai multe tipuri de legăminte între Dumnezeu și om: legăminte personale, legăminte cu un popor, și legăminte universale (legământul cu Adam, legământul cu Cain, cu Noe, cu Avraam, cu Isaac, cu Iacov, cu Moise și cu poporul lui Israel pe muntele Sinai - prin Moise, cu unii dintre judecătorii lui Israel - Samson, Ghedeon, etc., cu unii din împărații lui Israel - David, Solomon, Ezechia, etc., și legământul prin Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu). Legământul prin Isus Hristos este un legământ care arată condițiile mântuirii eterne ale oricărui om, fie el evreu sau ne-evreu, prin întoarcere la Dumnezeu, credință în jertfa ispășitoare a lui Isus, și prin ascultare de Isus Hristos cel înviat și glorificat.

1.2. Metode de analiză folosite în studiul biblic analitic

După natura discursului lor, metodele de studiu al NT se pot împărți în două clase mari: metode *diacronice* și *sincronice* (unele abordări pot avea, însă, și o natură mixtă). Metodele diacronice reprezintă o analiză în etape a NT, observând formarea și transmiterea sa în timp. Metodele sincronice se ocupă cu analiza NT în contextul său istoric și cultural, și anume cu analiza textului NT în forma sa finală, cu conținutul și structura cărților, cu relațiile dintre cărțile NT și literatura și teologia vremii în care au fost scrise. În afară de această împărțire generală metodele de abordare a NT se pot diferenția și din punctul de vedere al obiectului analizei în cinci tipuri majore:

- a) metode de analiză istorică;
- b) metodele noii analize literare;
- c) metode de analiză din perspectiva Tradiției;
- d) metode de analiză umaniste și de contextualizare socială;⁴

⁴ I.H. Marshall (ed), *New Testament Interpretation. Essays on Principles and Methods*, Carlisle: Paternoster, 1992 (1977); J. Goldingay, *Models for Scripture*, Carlisle: Paternoster, 1994; J. Goldingay, *Models for Interpretation of Scripture*, Carlisle: Paternoster, 1995; I. Pânzaru, *Practici ale interpretării de text*, Iași:

1.2.1 Metodele analizei istorice (*Historical Criticism*)⁵

Pentru a fi înțeles mai bine NT a fost paragrafat, contextualizat, discutat din diverse perspective. Prin studiul contextualizat al istoriei religiilor (*Religionsgeschichte*) s-a raportat NT la restul religiilor prezente în primele secole îH – dH. Analiza textului (*textual criticism*) și-a propus studierea integrității textului actual al NT în limba greacă prin comparație manuscrisele cele mai bune, „recuperarea” formei originale. Prin studiul genurilor și sub-genurilor literare, a unităților de discurs, a apariției lor în anumite contexte de viață (*Sitz-im-leben*) și a transiterii lor standardizate (*genre criticism, literary form criticism, tradition criticism* – sunt expresiile anglo-saxone echivalente ale termenilor germani *Formgeschichte* și *Traditionsgeschichte*) s-a încercat identificarea și analizarea formelor literare standard din NT (ziceri, minuni, pilde, imnuri, cuvântări, note de călătorie, istorisiri-nuvele, etc.; dublete, paralelisme, neconcordanțe, etc; cf. H. Gunkel, M. Dibelius, R. Bultmann). Prin analiza redacției (*redaction criticism; Redaktionsgeschichte*) s-au construit ipoteze cu privire la relația literar-teologică dintre autori și sursele lor, în procesul de editare a cărților NT, studii asupra teologiei proprii a fiecărui autor. Dintre toate tipurile de metode de analiză istorică, analiza procesului de redacție și a formei actuale a textului, din această perspectivă, este cea mai fecundă metodă și și-a obținut un statut solid în teologia contemporană. Din punct de vedere hermeneutic metodele analizei istorice funcționează ca niște ferestre deschise spre text și spre semnificația sa din primul secol. Printre meritele acestei abordări se

Polirom, 1999; F.D.E. Schleiermacher, *Hermeneutica*, Iași: Polirom, 2001; clasificarea din această subsecțiune este inspirată din lucrarea Comisiei Biblice Pontificale, *Interpretarea Bibliei în Biserică* (cuv. înainte, Joseph cardinal Ratzinger), București: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, 1995.

⁵ M. Goodacre, „Current Trends in New Testament Studies”, *Scripture Bulletin* 27/2 (1997), 66-77, atrage atenția că nu există „un criticism istoric” ci o varietate de metode diferite de analiză istorică.

numără ancorarea în istorie a studiului NT, interesul față de diversele procese de dezvoltare, fixare și redactare a textelor. Printre dezavantaje, se află, însă, fragmentarea excesivă a textelor, demontarea lor în părți cu istorie separată, transformarea studiului NT într-un studiu istoric, arheologic, de literatură clasică, care nu se interesează de mesajul global, de ansamblu, al cuvântului lui Dumnezeu și de relevanța, ori autoritatea sa pentru cititorul contemporan.

1.2.2 Metodele noii analize literare (*The New Literary Method*)

Metodele circumscrise noii analize literare s-au preocupat de NT mai ales din perspectiva formei sale finale. Noua analiză literară este sinonimă cu studiul compoziției, al structurii literare, al temelor, al retoricii textului și al artei narative, a nivelelor semantice ale cârților NT.

Analiza retorică s-a concentrat asupra NT din perspectiva retoricii greco-romane și a celei semitice, precum și din perspectiva retoricii moderne. Studiul retoricii NT are în vedere trei elemente de bază: autorul, discursul și destinatarul. Asemănătoare sunt și premisele analizei narative. Ea pleacă de la modele de compoziție literară antice (Aristotel, *Poetica*; Horațiu, *Ars Poetica*; Longinus, *Despre Sublim*; Demetrius, *Despre stil*, etc.), dar și de la teoriile moderne cu privire la subiect, intrigă, personaje, lume narativă, lume reală, etc.⁶ Se identifică de obicei un „autor real” (istoric), un „autor implicit” (portretul pe care și-l face în carte autorul real), un „cititor real” și un „cititor implicit” (destinatarul - așa cum i se adresează autorul real).⁷

⁶ Cf. aplicațiile în literatura modernă, discutate de B. Uspensky, *A Poetics of Composition: The Structure of the Artistic Text and Typology of a Compositional Form*, Los Angeles, CA: University of California Press, 1973; S. Chatman, *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca, NY: Cornell UP, 1978, etc.

⁷ M. Powell, *What is Narrative Criticism? A New Approach to the Bible*, London: SPCK, 1990; C. Hedrick, „What is a Gospel? Geography, Time and Narrative Structure,” *Perspectives in Religious Studies* 10 (1983), 255-268; R.A.

Din perspectiva metodelor de analiză literară textul biblic funcționează ca o fereastră semi-transparentă (ca o oglindă) către textul NT: parțial vedem textul în contextul său original, parțial îl vedem în lumina propriului nostru context. Analiza semiotică se folosește de metode structuraliste (F. de Saussure) și lingvistice (A.J. Greimas), pe care le aplică, adaptându-le la specificul NT. Pericopele și cărțile sunt studiate ca unități complete, înțelese prin relație literară cu contextul lor (autor, destinatar) și cu cititorul, cu ajutorul regulilor gramaticale (H.G. Gadamer, P. Ricoeur, E.D. Hirsch). Se pot distinge într-un document un nivel narativ – cel al acțiunii generale, un nivel al discursului (al personajelor individuale, un nivel al orchestrării tematice al tuturor elementelor), și al patrulea un nivel logico-semantic abstract (semiotic), al relațiilor între perechi de concepte (paralelism, contradicție, contrast).⁸ Această abordare are meritul de a studia textul în unitatea sa semantică și narativă, punând în evidență sensul pe cu care este el receptat de cititorul modern. Printre dezavantajele ei, se pot indica raportarea problematică la istorie, și presupunerea că unele din metodele de compoziție sau hermeneutică actuale au relevanță în înțelegerea un text din trecut, ori a psihologiei autorului antic. În afară de aceasta, la fel ca și în cazul analizei istorice a NT, se pierde uneori din vedere faptul că inspirația divină este un fenomen aparte, irepetabil în afara deciziei divine, și relația dintre aceasta și forma finală a textului, ori interpretarea sa, nu se elucidează doar prin analiză literară.

Culpepper, *Anatomy of the Fourth Gospel*, Philadelphia, 1983; D. Rhoads și D. Michie, *Mark as Story. An Introduction to the Narrative of a Gospel*, Philadelphia, PA: Fortress Press, 1982; J. Staley, *The Print's First Kiss: A Rhetorical Investigation of the Implied Reader in the Fourth Gospel*, Decatur: Scholars, 1988; etc.

⁸ F. de Saussure, *Course in General Linguistics*, C. Bally și A. Sechehaye (eds), trad. W. Baskin; New York: McGraw-Hill, 1966; A.J. Greimas, *On Meaning: Selected Writings in Semiotic Theory*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1987.

1.2.3 Metodele bazate pe studiul Tradiției Bisericii

Metodele abordării canonice încearcă să studieze înțelesul cărților NT plecând de la ordinea și unitatea lor canonică. Într-un fel, această abordare reprezintă o aplicație a principiului exegetic mai vechi conform căruia „Scriptura explică Scriptura”. Metodele bazate pe această abordare au doi exponenți de seamă: conform lui B.S. Childs ceea ce contează este forma finală, canonică, a Scripturii – ea dictează relațiile dintre cărți, înțelesul lor; cea de a doua direcție influentă aparține lui J.A. Sanders, conform căruia pentru înțelegerea NT este important să observăm procesul prin care Biserica a formulat canonul NT ca tradiție fundamentală, normativă, cu autoritate divină. Tot pe studiul tradiției se bazează și metodele care se folosesc de paralelismul dintre Noul Testament și tradițiile evreiești de interpretare a VT, de comentare a istoriei (*midraš*, comentarii rabinice, de tip talmudic, etc.) privite ca model folosit de autorii NT în mărturia lor despre Isus și în interpretarea VT. Tot de studiul tradiției ține și metoda mărturiilor istorice asupra textului NT (*Wirkungsgeschichte*), conform căreia înțelegerea textului are loc mai deplin atunci când el este receptat plenar, și raportat la nivelul întregii tradiții de comentariu biblic care începe în sec. 1-2 și ține până în prezent (comentarii literare, artistice, teologice, mănăstirești, etc.).⁹ Metodele care fac recurs la tradiția bisericii, canonică sau extracanonice, conștientizează cititorul că nu ne apropiem de mărturia apostolică într-un vid cultural, și că nu ne mai aflăm azi în exact aceeași poziție în care erau primii cititori ai epistolelor lui Pavel, ai evangheliilor. Cultura creștină acumulată între timp trebuie luată în considerare, în mod corespunzător. Dezavantajul este că, dacă avem nevoie de consultarea tradițiilor secundare, textul NT trebuie lăsat să vorbească veacului prezent cu forța și prospețimea mesajului inițial, o forță creatoare și modelatoare de spiritualitate și

⁹ Cf. B.S. Childs, *The New Testament as Canon: An Introduction*, London: SCM, 1984; C.A. Evans, și J.A. Sanders (eds), *Luke and Scripture: The Function of Sacred Tradition in Luke-Acts*, Minneapolis, MN: Fortress, 1993.

destin. Tradițiile ulterioare au valoare consultativă, nu sunt revelație normativă.

1.2.4 Metodele de analiză social-psihologică a NT

Ca rezultat al dezvoltării științelor sociale în sec. 19-20 NT a început să fie studiat din punct de vedere sociologic, al antropologiei culturale, psihologic, feminist. Perspectivile sociologice s-au făcut simțite chiar și în cadrul analizei literare când s-a discutat despre situația, contextul scrierii cărților, despre *Sitz-im-Leben* (așezare în viață). Ca metodă aparte, însă, studiul sociologic a pus întrebări importante cu privire la relația dintre NT și comunitățile de creștini ca destinatari ai epistolelor, ai Apocalipsei, ai evangheliilor, ai Faptelor Apostolilor. Prin mesajul său NT a dat o identitate aparte creștinilor, de nou popor al lui Dumnezeu.

Studiile de antropologie culturală se apropie de NT subliniind importanța sa ca bază a unei închinări care a fost modelată cultural, în timp, în context iudeo-elenist și greco-roman (tip de adunare, simboluri-sacramente, tip de probleme în biserici, soluții, perspective etnografice). În ce privește abordările psihologice, ele întotdeauna au fost legate, într-un fel, de teologie. Relevanța lor actuală constă mai ales în faptul că principiile și rezultatele lor sunt evaluate din punct de vedere biblic. NT afirmă o dinamică psihologică specifică, bazată pe revelație, pe înțelegerea sfințeniei lui Dumnezeu și a păcatului omenirii, pe convertire (căință, pocăință) și schimbarea vieții.¹⁰ Este clar că NT, în calitatea sa de Cuvânt al lui Dumnezeu, reprezintă o sursă primară pentru creștini în evaluarea culturii și psihologiei

¹⁰ Ca exemple, vezi G. Theissen, *Psychological Aspects of Pauline Theology*, Edinburgh: T&T Clark, 1987; J.H. Yoder, *The Priestly Kingdom: Social Ethics as Gospel*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1984; P. Esler, *Community and Gospel in Luke-Acts: The Social and Political Motivations of Lucan Theology*, Cambridge: Cambridge UP, 1987; J. Yates, „How Does God Speak to Us Today?: Biblical Anthropology and the Witness of the Holy Spirit,” *Churchman* 107 (1993), 102-129, J.A. Trumbower, *Born from Above: The Anthropology of the Gospel of John*, Tübingen: Mohr, 1992.

umane, cum de fapt, este cazul și pentru VT, pentru întreaga Biblie. Cuvântul divin, însă, are un mesaj popular, deschis tuturor, abordabil, care nu trebuie să devină abstract, psihologizat, deschis doar celor puțini și foarte educați. Puține lucruri sau atitudini sunt mai străine față de spiritul NT decât elitismul cultural.

Metodele de contextualizare socială au tendința de a reflecta mai puțin la înțelegerea revelației NT, așa cum a fost dată, în vederea mântuirii, și încearcă să exploreze cât mai mult la folosirea acestui mesaj în direcțiile resimțite acut de societatea contemporană pe plan politic, social sau filosofic. Conform mișcării teologice axate pe ideea eliberării sociale, NT este citit ca argument divin pentru înlăturarea opresiunii, pentru câștigarea independenței sociale și politice a națiunilor, a grupurilor etnice, etc.¹¹ Din punct de vedere al abordării feministe, NT devine obiect de studiu în vederea justificării unei noi dinamici sociale și teologice a creștinismului, care afirmă în forme tot mai radicale procesul de emancipare a femeii pe care, într-adevăr, creștinismul l-a inițiat și dezvoltat ca parte a evangheliei (1 Tim. 2:15; 1 Cor.11:8-12). În general, mișcarea se concentrează asupra re-interpretării Bibliei, a redefinirii locului și rolului femeii în Biserică, în special în ce privește slujirea diaconală sau pastorală (preoțească), asupra rediscutării traducerilor biblice, sau a imaginii culturale despre ființa treimică a lui Dumnezeu, prea mult afectată, conform acestei mișcări, de reprezentările preferențial masculine ale societăților patriarhale.¹² Abordările fundamentaliste tind să afirme

¹¹ G. West, *Biblical Hermeneutics of Liberation. Modes of Reading the Bible in the South African Context*, 2nd ed., Maryknoll, NY: Cluster Publications, 1995; St. B. Bevans, *Models of Contextual Theology*, Maryknoll, NY: Orbis Books, 1992; C. Rowland și M. Corner, *Liberating Exegesis: The Challenge of Liberation Theology to Biblical Studies*, London: SPCK, 1990; M. Prior, *Jesus the Liberator: Nazareth Liberation Theology (Luke 4.16-30)*, Sheffield: Sheffield AP, 1995.

¹² L. Schottroff, S. Schroer, și M.T. Wacker, *Feminist Interpretation. The Bible in Women's Perspective*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 1998; E. Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her. A Feminist Reconstruction of Christian Origins*,

nevoia de a studia Scriptura într-un mod restrictiv, care respinge, de fapt, studiul Scripturii, deoarece nu apelează nici la analiza complexă a contextului istoric, nici la cea a compoziției literare, nici la aprofundarea regulilor gramaticale și stilistice de interpretare, după cum ignoră și mărturia comentariilor creștine de-a lungul veacurilor, ceea ce, în final, conduce la o interpretare extremistă a Bibliei, fie raționalistă, fie extrem alegorică, spiritualistă.¹³

Prezentul studiu de Istoria Noului Testament va folosi cu preponderență metodele de analiză istorică și literară a textului NT, împreună cu anumite elemente de sociologie și psihologie religioasă și de studiu al tradiției.

1.3 Perspective esențiale asupra Noului Testament

Procesul de scriere a NT trebuie considerat din două perspective esențiale credinței creștine: el este scriptură inspirată divin și el este indisolubil legat de proclamarea și impactul morții și învierii lui Isus.

1.3.1 Noul Testament ca Scriptură inspirată

Valoarea Noului Testament ca Scriptură este indisolubil legată de inspirația divină a scrierilor sale și de subiectul mărturiei sale, mântuitorul Isus Hristos. Noul Testament nu doar comunică mesajul lui Isus și felul de lucru al Bisericii primare (probleme, organizare, învățătură, etc.), dar o și face într-un mod autoritativ, autoritate pe care creștinii au afirmat-o de timpuriu și la care se face referință chiar pe paginile NT, și, de asemenea, în scrierile creștine ulterioare.

N.Y.: Crossroad, 1994; *idem*, *Wisdom Ways. Introducing Feminist Biblical Interpretation*, Maryknoll, NY: Orbis, 2001.

¹³ H. Küng și J. Moltmann, *Fundamentalism as an Ecumenical Challenge*, London: SCM, 1996; I.H. Marshall, „Are Evangelicals Fundamentalists?”, *Vox Evangelica* 22 (1992), 7-24.

Un punct de plecare interesant este faptul că, deși este foarte probabil că, asemenea celorlalți bărbați evrei, Isus știa să scrie – el putea citi Torah în ebraică și se poate argumenta că vorbea câteva limbi contemporane (aramaica, greaca, latina, ebraica veche), El nu a fost preocupat să ne lase însemnările sale. În privința aceasta contrastul dintre Sine și alți conducători religioși este remarcabil (cf. Mahomed și *Coranul*, J. Smith și *Cartea lui Mormon*, etc.). Isus s-a bazat pe mărturia ucenicilor Săi și s-a concentrat asupra vestirii evangheliei împărăției lui Dumnezeu, a dovedit că este Mesia prin lucrările sale făcute în puterea Duhului Sfânt și prin învățătura sa, s-a concentrat asupra instruirii unui grup mic de ucenici și apostoli și de mandatarea tuturor credincioșilor, în final, după învierea și înălțarea sa, ca să proclame în întreaga lume pocăința, întoarcerea la Dumnezeu. Este semnificativ faptul că El a ales ca mesajul Său să nu ne parvină direct ci prin oameni schimbați prin credință și prin Duhul Sfânt, prin oameni de caracter care puteau aprecia și comunica lucrarea lui, în calitate de martori ai vieții și învățăturii lui, ai morții și învierii sale. Aceasta ne pune poziția de lua în considerație atât autorii umani cât și autorul divin al NT (prin inspirație divină).

Scriptura aceluia timp, așa cum au cunoscut-o apostolii și primii ucenici, era alcătuită din scrierile VT care erau citite în multiple forme: ca text ebraic (Moise și cărțile sale – Pentateuhul; apoi Proorocii și Scrierile – deși unele dintre cărțile profetice au și porțiuni în aramaică), sub formă de traduceri amplificate în aramaică (*Targumim*) și sub forma traducerii în greacă a VT și a unor cărți mai târzii – în Septuaginta (LXX, care constituia un document reprezentativ, o carte de vizită evreiască la îndemnăna culturii grecești, și un document fundamental pentru evreii din Diaspora care nu mai putea folosi ebraica). Astfel, când autorii NT vorbesc despre Scripturi [αἱ γραφαί], ei se referă de cele mai multe ori la cărțile VT. În Luca 24:27 „începând cu Moise și toți profeții, [Isus] le-a explicat ce este privitor la El în toate Scripturile [πασαίς ταῖς γραφαῖς]” (cf. Ioan 17:12, „ca să se împlinească Scriptura”, ἵνα ἡ

γραφη πληροθη, Matei 26:56, „ca să se împlinească Scripturile profeților”, αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν).

Există, însă, și un fenomen de tranziție în comunitatea creștină, concomitent cu scrierea cărților NT, care atribuie în mod clar evangheliei autoritatea de revelație divină, iar mărturiilor apostolice scrise (evangelii, Faptele Apostolilor, epistole, Apocalipsa) – autoritatea de scriptură revelată, autoritativă, de Cuvânt al lui Dumnezeu. Astfel, în 1 Corinteni 15:3 sau chiar 11:23 (aprox. 53 dH), Pavel ne lasă să vedem acest proces de constituire a noii autorități, care pleacă de predicarea lui Isus, atunci când ne spune că el transmite evanghelia [παρεδωκα, aorist indicativ al lui παραδιδωμι - a preda, a transmite, cu παραδοσις - tradiție] așa cum a primit-o [παρελαβον, aorist indicativ al lui παραλαμβάνομαι - a primi], anume mesajul „că Hristos a murit pentru păcatele noastre - după scripturi [κατὰ τὰς γραφὰς]”. Aici scripturile ar putea fi fie VT, fie consemnări evanghelice care circulau deja în forma predicării apostolice fixe, de exemplu, evanghelia după Marcu sau evanghelia după Matei, ori porțiuni din acestea.

Recunoașterea noilor scrieri, despre Isus și Biserică, drept Scriptură, se poate observa clar în 2 Pet 3:15-16, o scrisoare mai târzie, unde se spune „să credeți că îndelunga răbdare a Domnului nostru este mîntuire, cum v-a scris și preaiubitul nostru frate Pavel, după înțelepciunea dată lui, ca și în toate epistolele lui, cînd vorbește despre lucrurile acestea. În ele sunt unele lucruri grele de înțeles pe care cei neștiutori și nestatornici le răstălmăcesc ca și pe celelalte Scripturi, spre pierzarea lor.” Tratarea epistolelor lui Pavel la egalitate cu „celelalte scripturi” [τὰς λοιπὰς γραφὰς], este o recunoaștere fără echivoc a caracterului lor inspirat și a autorității divine a mesajului lor.

Mărturia apostolilor și a evangheliștilor despre lucrarea pămîntească a lui Isus, despre jertfa sa de pe cruce și despre învierea sa în trup, despre domnia sa cerească și universală în prezent, s-a

răspândit și a fost recunoscută chiar de la început, drept cuvânt inspirat și autoritar al lui Dumnezeu, adresat tuturor oamenilor.¹⁴

Mai întâi vom privi pe scurt la conținutul NT, apoi la tranziția mărturiei creștine de la predicare orală la consemnare scrisă, de la colecții bisericești de scrieri la canonul NT, de la limba greacă la traduceri în latină, coptă, siriacă, armeană, etc.¹⁵

1.3.2 Noul Testament ca proclamare a învierii lui Isus Hristos

Primul Paște, un reper important pentru biserică, este perceput de mulți comentatori drept „un zid despărțitor” între realitatea istorică a lui Isus și mesajul mântuirii, așa cum l-a propovăduit de atunci încolo biserica.¹⁶ Principala deosebire între cele două perioade ar fi că Cel care predică a devenit Cel despre care se predică, iar evanghelia lui Hristos a devenit evanghelia despre Hristos.¹⁷

¹⁴ Hegesippus, citat de Eusebius, spune că în toate cetățile creștinii păzeau învățăturile Legii, ale profeților și ale Domnului, adică NT avea aceeași autoritate ca și VT (Eusebius, *Istoria Bisericii*, 6.22.3). Discuțiile purtate în secolul 2-3 cu privire la locul în canon al *Epistolei către Evrei*, *Apocalipsei* și al celei de a *Treia epistolă a lui Ioan*, au avut alte criterii în vedere (discuția despre pierderea mântuirii, claritatea viziunilor, scurtimea unor epistole, etc.), nu autenticitatea și valoarea mărturiei date.

¹⁵ K. Aland și B. Aland, *The Text of the New Testament: An Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism*, E. R. Rhodes (trad), Grand Rapids, MI: Eerdmans; 1987; B.M. Metzger, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption, and Restoration*, Oxford: Oxford UP, 1992 (1964); C.F.D. Moule, *The Birth of the New Testament*, London: Black, 1981[3]; F.F. Bruce, *The Books and the Parchments*, rev. ed., Westwood: Fleming H. Revell, 1978; F.F. Bruce, *The New Testament Documents: Are They Reliable?*, Downer's Grove, IL: IVP, 1972; S. Tofană, *Introducere în studiul Noului Testament, Text și Canon. Epoca Noului Testament*, vol. 1, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1997.

¹⁶ Charpentier, *Să citim NT*, p. 121.

¹⁷ R. Bultmann, *Theology of the New Testament*, trad. K. Grobel, London: SCM, 1959, vol. 1, p. 33. Vezi și A. Schweitzer, *La mystique de l'Apôtre Paul*, Paris: A. Michel, 1961, p. 325: *evangelium Christi* și *evangelium de Christo*.

Nu trebuie uitat însă că atunci când i-a trimis pe cei 12 apostoli sau pe cei 70 de ucenici să ducă vestea cea bună a împărăției, cele două evanghelii existau deopotrivă, în deplină unitate. Departe de a fi un zid, astfel, care separă două perioade distincte ale istoriei mântuirii, primul Paște este o piatră de reper, de continuitate. El confirmă divinitatea lui Isus, Fiul lui Dumnezeu, și aduce o perioadă de transformări importante, de restaurare și reabilitare a apostolilor, de acordare a vieții ucenicilor la realitatea învierii lui Isus. După Înălțare, la Cincizecime (Rusalii), ei au avut un mesaj clar pentru toți ascultătorii, de orice grai (Fapte 2:22-38):

Pe Isus din Nazaret, om adevărat de Dumnezeu înaintea voastră prin minunile, semnele și lucrările pline de putere pe care le-a făcut Dumnezeu prin El în mijlocul vostru,... pe Omul acesta, dat în mâinile voastre, după sfatul hotărât și după știința mai dinainte a lui Dumnezeu, voi L-ați răstignit și L-ați omorât prin mâna celor fărădelege. Dar Dumnezeu l-a înviat... Pocăiți-vă... și fiecare din voi să fie botezat în Numele lui Isus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre; apoi veți primi darul Sfântului Duh.

Noul Testament este, astfel, expresia dezvoltată, dinamică, și timpurie, a acestei kerugme primare a primului Paște și a primei Cincizecimi, cu prospețimea și formulările ei înnoitoare, cu puterea de conjura viețile oamenilor și culturile diferite ale lumii de atunci, ca să îl recunoască pe Isus Hristos ca Domn. Studiul formării Noului Testament se justifică prin faptul că același Dumnezeu care l-a trimis pe Fiul Său să se întrupeze în persoana divină a lui Isus Hristos, este cel care L-a confirmat cu putere, cel care a provocat proclamarea, celebrarea și învățarea adevărurilor despre mântuire în viața Bisericii, și cel care a provocat consemnarea lor, și a asistat transmiterea acestei kerugme, cel care îi menține și confirmă puterea de comunicare și transformare a vieții noastre, azi.

1.3.3 Noul Testament ca istorie și proclamare

Noul Testament este format din (a) cărți istorice-proclamative (4 evanghelii și Faptele Apostolilor), din (b) epistole doctrinare și scrisori ocazionale, și din (c) Apocalipsa, o carte de un gen aparte, profetic-simbolic-vizionar. Fiecare tip de scriere are istoria și metodele ei de consemnare.¹⁸ Predicarea veștii bune a mântuirii prin Isus Hristos este contextul principal al apariției literaturii creștine primare, al scrierilor din NT (predicarea ca proclamare, predicarea kerygmatică). Pe scurt, mesajul cărților NT este legat de proclamarea evangheliei și de trăirea practică a vieții creștine, de așteptarea celei de a doua veniri a lui Isus (așteptarea eschatologică).

Cărțile istorice ale Noului Testament și proclamarea

Evangheliile conțin detalii biografice din viața lui Isus (fapte, vorbe, minuni, relatarea morții și învierii lui), dar nu reprezintă biografii în toată puterea cuvântului, cel puțin nu după standardele actuale. Ele constituie documente care proclamă divinitatea și mesianitatea mântuitoare a lui Isus și asigură că generațiile ulterioare de creștini sunt în posesia unui document de maximă importanță, legat nemijlocit de mesajul primelor biserici din Ierusalim, Damasc, Antiohia, Asia mică și Grecia continentală, de mesajul lui Isus Hristos. Mulți comentatori subliniază că genul literar al evangheliei este un gen literar nou, înrudit, dar nu deplin identificat cu biografia iudaică sau greco-romană; prin evanghelie creștinii au inventat o nouă formă literară care să poarte conținutul predicării lor. Specific acestei forme este împletirea biografiei cu proclamarea mesianică și faptul că aproximativ jumătate din carte (Ioan) sau o treime - în cazul

¹⁸ C.F.D. Moule, *The Birth of the New Testament*, London: A&C Black, 1962.

sinopticilor (Marcu, Matei, Luca) este dedicată ultimei săptămâni din viața lui Isus, semnificației morții și învierii lui.¹⁹

Deoarece evangheliile au devenit curând un gen la modă, odată cu răspândirea creștinismului au apărut multe evanghelii anonime sau pseudonime. Biserica a recunoscut drept demne de încredere numai patru evanghelii, anume acelea care erau cele mai timpurii, care aveau un autor cunoscut și apostolic, și care cuprindeau învățatură apostolică, fiind recunoscute, în această calitate de majoritatea covârșitoare a credincioșilor. Ca narațiuni, evangheliile se supun regulilor compozițiilor epice, ca proclamare ele dovedesc anumite trăsături retorice, dar valoarea lor constă în principal în teologia lor fundamental importantă pentru viața creștină, în comunicarea vieții și lucrării lui Isus Hristos. Ce este o evanghelie și cum ia ea în considerație auditoriul căruia i se adresează sunt două întrebări la care studiul prezent va reveni în mod repetat.

Faptele Apostolilor reprezintă un gen înrudit de mărturie narativă, care îmbină și el genul istoric cu reflecția teologică. Această a doua carte a lui Luca prezintă viața bisericilor, din Ierusalim până în Siria și în Asia Mică, până în Grecia și Roma, așa cum această lucrare de mărturie și extindere este condusă de Isus cel glorificat. Legătura dintre evanghelia lui Luca și acest al doilea volum corespunde în multe privințe obiceiului elenist de a scrie cărți istorice în două părți: în prima, fiind descrisă viața unui învățător sau conducător de seamă, iar în a doua faptele urmașilor săi. Ca istoric, Luca scrie o astfel de relatare, excelentă în consemnarea evenimentelor, dar și ca prezentare literară, o relatare care, în același timp, este bogată în observații teologice și menține un dialog permanent cu cititorul.

¹⁹ D. Dormeyer, *The New Testament Among the Writings of Antiquity*, Sheffield: Sheffield AP, 1998, pp. 20-7. Cf. și R.A. Burridge, *What are the Gospels? A Comparison with Graeco-Roman Biography*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, care apără genul biografic al evangheliei.

Epistolele ca suma de doctrine și principii de organizare

Adresate către biserici sau, uneori, personal, către unii credincioși individuali, epistolele NT reprezintă un gen literar complex (un subgen mai simplu este scrisoarea și în NT există și câteva scrisori, de exemplu, 2 și 3 Ioan, Filimon). Epistolele NT reflectă genul epistolar elenist, dovedind în același timp și anumite adaptări creștine (o formă modificată a salutărilor, invocarea Sfintei Treimi, teme legate de viața Bisericii, încheierea-doxologie, etc.). Unele epistole sunt cele mai timpurii documente creștine, fiind chiar anterioare evangheliilor. Unele dintre epistole au fost scrise, astfel, înainte de edițiile finale ale celor patru evanghelii (Galateni, Iacov, Iuda) altele în timpul publicării evangheliilor (majoritatea epistolelor lui Pavel), iar altele după publicarea evangheliilor (unele din epistolele pastorale ale lui Pavel, epistolele lui Ioan, 1 și 2 Petru). Epistolele au un puternic caracter doctrinar și prin soluțiile date de ele la problemele vieții creștine de zi cu zi ele au un caracter aplicativ accentuat (cf. probleme de învățătură, închinare, de organizare a Bisericii).²⁰

Apocalipsa ca revelație despre eschaton

Genul apocaliptic este un gen profetic modificat, care comunică faptul că trăim sub autoritatea și suveranitatea lui Dumnezeu asupra istoriei universale, de la începutul creației până la reînnoirea ei. Proclamarea domniei lui Hristos în istorie, asupra tuturor neamurilor, asupra Bisericii este comunicată prin intermediul unei serii de viziuni încărcate cu simboluri specifice. Genul apocaliptic a apărut, ca atare, în comunitatea evreiască din Babilon și s-a dezvoltat apoi în Palestina, în perioada intertestamentală. Literatura apocaliptică are o expresie iudaică, intertestamentală și mai târzie, și, bineînțeles, una creștină, legată de predicarea și revelarea lui Isus Hristos. Apocalipsa lui Ioan aparține acestui gen literar iudaic-creștin, dar are, în același

²⁰ NT ar putea fi descris ca o mărturie evasi-fotografică, „în mișcare”, a vieții bisericii primare, a proclamării și dinamicii ei.

timp, și caracteristici care o disting de alte cărți apocaliptice: mesajul Apocalipsei lui Ioan este mesajul lui Isus cel înviat și glorificat; autorul vizionar (Ioan) nu scrie la adăpostul anonimatului; localizarea geografică este reală, nu imaginară (insula Patmos); viziunile au un caracter ceresc cun implicații istorice clare, și nu sunt date în timpul unei călătorii imaginare în zone îndepărtate, fantastice (cf. cartea 1 Enoch); cartea are un destinatar foarte precis, cele șapte biserici din Asia Mică, reprezentative pentru creștinătatea de atunci, ca și pentru cea de acum.

Prin aceste trei tipuri specifice de mărturie scrisă (cărți istorice-narative, epistole, Apocalipsa) NT reprezintă un document fundamental despre restaurarea omenirii prin Isus Hristos, despre începutul Bisericii și destinul ei (NT îl proclamă pe Isus ca mântuitor unic și Fiu al lui Dumnezeu, tratează problemele vieții creștine de zi cu zi, comunică importanța domniei universale a lui Isus în istorie).

